

Елин Пелин

Ветрената мелница

На хубавият изглед, що има и от четирите страни селото ни, не преци даже и големият недовършен и изоставен скелет на Лазаровата ветрена мелница. От десет години насам тя стърчи на голото баирче над селото като някое зъбато чудовище, станало от народното поверие убежище на тъмни духове, които унило клатят дрипавите му криле, разперени на дяволски кръст. Тоя пущинак с обраснали в бурен до пояса основи, свърталище на боязливи лалугери, зелени гущери и отровни пепелянки, тоя избелял от дъждове и пек скелет, с незалепени и озъбени стени, през които пицят ветрища и хали, макар запустял и изоставен, е единствената ветрена мелница от равно шопско дори до безкрайно филибешко поле. Това е и единствен сломен за сухата година, оставен от сръчната и майсторска ръка на Лазар Дъбака, известен с шегите си и с разните си планове и замисли, започвани с присърце и напущани с добродушна, себеобидна усмивка.

Над селото и навред по околията се бе застояла страшна суша, която изпогори всичко, изпосуши кладенци и извори, измори добитъка за вода. Животворящата и бълблива селска речича, която извира изпод големите каменни чуки над сами селото, от ден на ден почна чувствително да намалява и да съхне. Като че някоя триглава хала смучеше хладните и бистрите и струи, които почнаха немощно да се цедят от извора и жадно да се поглъщат от запалената земя. По коритото надолу шаварът и тревата пожълтяха и се сплзиха, като очукани от град. Всякога влажните й брегове сега се напукаха.

И един ден живото и весело кречетене на толкова си воденици, което пълнеше дола с шумно и радостно ехо – замлъкна.

Разтъжи се угрижено селяшкото сърце. Уплаши го това онемяване на водениците, чиито тежки, доскоро бръмчащи камъни не можеха вече да стрият на брашно сухото житно зърно.

Замлъкна и воденицата на Лазар Дъбака, която приветливо показваше керемидения си покрив между зеленината на четири шумнати ореха в дола. Дивота и мълчание зацарува наоколо и изпълни с нерадостни мисли сърцето на всякога веселия Дъбак.

– Дядо Корчане – говореше той на съседа си воденичар, – нашите момичета зле са се умълчали, не пеят вече. Какво ще правим, а?

И единият ъгъл на устата му се свиваше в слаба, повече закачлива, отколкото дяволита усмивка.

– А? Какво каеш, Дъбак? – запитваше високо глухият дядо Корчан, който по риза и разгърден до пояса, дялкаше нещо под ореха.

– Думам, че моето момиче и твоята бабичка се не надпяват гече,

бяла главо! Какво ще правим? – викаше силно Дъбакът.

– Търпеж, търпеж му е майката, Дъбак! Ти се не ядосвай, че ще остарееш – отговаряше дядо Корчан.

Той беше седемдесетгодишен, як и здрав старчуга, с прошарена коса, с изразително, широко, червендалесто лице на горянин, което предразполагаше с добротата си. Шеговит и малко глух и малко куц, вечно с лула в устата си и с хрипкаво пищене в разкопчаните ги гърди, той не беше като всички. Живееше на воденицата, пред която цял ден дялкаше нещо, тананикаше и пушеше със загорялата си лула. Бабичката му отдавна беше умряла. Умряла бе и единствената му дъщеря, женена в друго село и нейният мъж бе умрял. При стареца бе останала само Христина, хубавата му внучка. С Дъбака, който се отличаваше от него по това, че бе млад, и по това, че бе ерген, дядо Корчан бе свързал едно странно приятелство, спокойно, неразделно и безкрайно весело.

Дъбакът беше русолик левент, с обичливо лице, на което придаваха особена хубост големите му сини очи.

Той бе ерген и като че не мислеше да се жени. В село човек прехвърли ли тридесет лазарника, мъчно може да се ожени. На времето си, впрочем, той хубавичко беше се налудувал и бе спечелил завидна слава на немирен халосник и на неподражаем хороигрец. Но след десетгодишно скитане с дюлгери по Влашко, дето бе спечелил и парици, той се върна вече хрисим и кротък, поправи воденицата, едничко наследство, останало от баща му, и заживя повече около нея.

Тук се сприятели и с глухия си съсед дядо Корчан. Те и двамата имаха похватни майсторски ръце и по цял ден наплатисваха колелетата на припек между двете воденици и се шегуваха.

Изобретателният ум на Дъбака понякога скрояваше някакви странни планове, които воденичарската глава на дядо Корчан всякога одобряваше, а неуморните ръце идеха на помощ. Почваше се усилна работа. Трионът, теслата, длетото, бравдата не си почиваха по цели дни. Но когато работата свършваше до половина – те я зарязваха.

Така веднъж те почнаха да правят тепавица. Дъбакът накупи материал, а Корчан възпретна ръце да работи. Цяла седмица неуморно чукаха. И когато вече четири дирека оформиха скелета на зданието, глухият воденичар отстъпи няколко крачки, поусмихна се и рече:

– Защо ли си губим времето бе, Дъбак? Тепавици има триста и петдесет!

– Мълчи бе, дядо Корчане, ла не чуе дяволът!

– Това – дарак да го направим, знам, че ще има полза, а тепавица...

– Имаш право, дядо Корчане!

И незавършеният скелет на тепавицата цял месец стоя непокрит на дъждовете, докато Дъбакът и Корчан кроеха план за дарак, ала и от него нищо не излезе.

Сега, когато рекичката пресъхна и водениците им занемяха, двамата съседи доста се угрижиха.

– Лошо стана, дядо Корчане, лошо!

– Лошо, Дъбак, лошо! И както крякат жабите, тая суша няма да има край. Па и народът, по каквото път е тръгнал, тя няма да бъде последна. Ни бога зачитат, ни от дявола се боят. Ще запустеят воденичките ни, Дъбак!

– Ще направим ветрени бе, дядо Корчане – засмя се Дъбакът.

Старият воденичар се замисли.

Тая шега породи в главата на Дъбака мисълта за ветрена мелница и планът и зарасте в ума му.

– Това не е невъзможно – смяташе си той. – Ветровитият баир над селото е само за тая работа. Една ветрена мелница би работила там не само когато има суша.

И Дъбакът откри това на Корчан. Той се засмя:

– Бре, момче – каже, – тепавицата и даракът не са те научили на ум и разум!

– Защо? Не може ли? На баира винаги има вятър, па е и край селото. Материалът, готвен за тепавицата и дарака, ще влезе в работа всичкият. Още пет-шест греди ще трябват. А на ветрените мелници майсторията им знам. Само труд иска.

– Трудът от мене, вятърът от тебе – пошегува се дядо Корчан.

А когато Дъбакът дълго и широко му изложи плана и сметките си, старецът одобри и се увлече.

И наскоро няколко коли изкараха материала за сградата на високия ветровит баир над селото. На другия ден там се изправи висок дирек с кръст и венец на върха, а около него двамата воденичари зазидаха яката каменна основа на славното здание.

– Не им стигна тепавица и дарак, ами сега и ветрена мелница – говореха на присмех селяните, като гледаха ветреното начинание на Дъбака, и любопитно почнаха ла се трупат на баирчето.

– Не за една, за две мелници има вятър в главите им – шегуваха се други.

Но работниците нехаеха от това. Зданието от ден на ден растеше и след две седмици високо се оформи дървеният му скелет.

Дъбакът и Корчан, въпреки общото мнение, че скоро ще подмахнат тая ветрена работа, се работеха и работеха. В село по цял ден се чуваха ударите на острите им брадви и ясният чукот на теслите им. Всецяло предадени на мисълта за това велико творение, те не жалеаха труд, не се щаха умора, не правеха почивка. От сутрин до вечер през дългите летни дни под палещите лъчи на слънцето, което сушеше потта на лицата им, те, съблечени по риза, не хвърляха сечивата из ръцете си, а се работеха. Увлечени, те даже не си проговаряха. Само Корчан понякога рече:

– Дъбак, струва ми се, че и тоя труд ще отиде напразно – щом я направим, ще завали! Тогава нашите момичета ще запечат и ние ще оставим тая кукумявкарница.

– Чукай, чукай, Корчан! Да я свършим, па каквото ще да става – отговаряше Дъбакът и мятеше към стареца поглед, пълен със сила и надежда.

– Ех, аз, дъртото магаре, защо по твоя ум вървя отговаряше усмихнато глухият и като дялкаше, затананикваше тихо по такта на теслата.

И аз дър-то-то ма-га-ре,
за-що по тво-я ум де-тин-ски хо-дя!

А понякога, като се вгледваше скришом в прежуреното лице на Дъбака, рече му благо:

– Лазаре бе, ти трябва да се ожениш. Ветрените мелници хабят младостта!

Дъбакът го поглеждаше с големите си сини очи и почваше от все сърце да се смее.

Ветрената мелница от ден на ден се по-лично оформяваше тънката си висока снага. И от село се виждаше как двамата майстори ту слизаха, ту се качваха по непокрития ѝ покрив.

Веднъж Дъбакът съобщи, че от високите ѝ криле дядо Корчан съгледал далече зад Витоша бяло облаче. Тая радостна вест бързо-бързо се разнесе от кръчмите по къщите, а оттам чак до морните работници в полето. Те мигом напуснаха работата си и се стекоха в село да посрещнат толкова очакваното събитие. Краят на страшната суша, която изпогори всичко, вече настъпваше. Черковната камбана удари като в празник. Напети момичета заиграха „вай дудул“ и по улиците на селото се разнесе скокливата им песен:

Пеперуда летела, летела,

от орачи, на копачи дай, боже, дъжд!

Емнаха се смехове и викот, вдигна се весела олелия. За наказаните селяни настана празник. С тъпани и гайди момичетата изведоха „вай ду-дула“ чак до баирчето при ветрената мелница, от върха на която се съобщиха радостната вест, и завиха лудо хоро по изсъхналата трева. Мъжете излязоха с бъклицы, като на сватба. Всички погледи бяха устремени към запад. Там едно бяло облаче бе се избързало над Витоша, а след него изскачаха, едно след друго, други по-малки и разпокъсани. Към тях откъде Стара планина бе се устремило друго и като първото водеше след себе си още – малки, дрипави, разпокъсани, които ту се пилееха и чезнеха, ту се събираха и образуваха по-големи, черни като орли облаци. А далече в синевината се подемаха като малки пушеци други, растяха, умножаваха се и бързо се носеха насам.

– Ще вали, ще вали! – чуваха се радостни възклицания и лицата на селяните светеха от радост, загрижените им сърца се поотпуснаха.

Дъбакът и Корчан невъзмутимо си работеха на покрива.

Христина, пъргавата осемнадесетгодишна внучка на дядо Корчан, полази по високата стълба и се качи на върха под самите криле на мелницата, па глезено запя:

– Дядо, гледай де съм!

– Слизай мари, лудетино, ще се утрепеш – викна дядо й.

– Аз се държа, държа – извика весело Христина и се изправи на самия връх. После протегна като гургуличка бялата си шийка, надникна от стряхата надолу и плесна с ръце.

– Колко е високоооо!

– Момиченце, не си играй, да те не видим долу – рече Лазар на веселата девойка, чийто движения той следеше изпод вежди.

Тя се обърна и закачливо му се оплези. После дръпна теслата из ръцете му и зачопка по гредите.

– Момиче, мирувай! – рече Дъбакът.

– Как! – отговори му тя. – И аз мога да правя ветрени мелници като вас.

После се обърна към глухия си дядо и му извика:

– Ей, дядо, и аз съм майстор като тебе!

– Ба, Дъбакът е по майстор – обади се шеговито някой отдолу.

– Ей детенце, дай ми теслата, не бави ме – рече уж сърдито Лазар.

Тая игра му се хареса.

Христина му се оплези. Ясните ѝ небесни очи се спряха по-дълго върху него. Русото ѝ пълно, продълговато, хубаво лице хвърляше радостна зря, която падаше чак в сърцето на стария ерген.

– Ще кажа на дяда ти – рече ѝ шеговито гој.

– Кажи му – оплези се пак тя, като продължаваше да чопка и да чука по гредите.

Дъбакът викна засмяно към глухия старец, който бе унесен в работа.

– Старче, я попитай твоята унука, какво търси тука?

– Каквото търси, ще намери.

Момите и момците, които ги гледаха отдолу, се изсмяха. Някой от тях извика шеговито:

– Дъбак, не закачай момичето!

Христина му помери с теслата отгоре, уж да я хвърли, и глезено се засмя. Онзи отдолу пак извика:

– Ба, ти се шегуваш, ама Дъбакът се не шегува.

Всички се изсмяха. Дъбакът се позасрами, ала очите му с друг вид любопитство забягаха по високата и стройна фигура на момичето, по гъвкавите му ръце, широки, равни рамене и по леко вълнуващите се бели кенарени нагръдки.

„Каква е дива кокошчица!“ – помисли си той.

Разпокъсаните облачета полека-лека растяха и обгръщаха хоризонта. Около мелницата се завъртя весело хоро. Христина бързо като котка се спусна по стълбите надолу, без ла остави теслата на Дъбака.

– Ей, момиченце, не си играй! Остави ми теслата!

– Ела си я вземи! – извика му тя отдолу и се улови на хорото.

Дъбакът слезе и се спря да погледа. Христина играеше лудо, като че ли на шега, и насмешливо поглеждаше младия воденичар. После тя отведнъж се пусна от хорото, затича се с подпряна на хълбок лява ръка, с размахана кърпа в дясната и като спря пред гайдаря, изкомандува му:

– Ръченица!

Гайдарят мигом я засече. Христина понаведе гиздаво, глава, трепна с цялата си снага, размахав високо кърпата, пристъпи кротко веднъж напред, веднъж назад, подскокна леко и заигра, сякаш се сля с живите трептения на чудните звукове.

Хората се натрупаха да гледат.

Свирнята бе изкусна. Под пръстите на гайдаря изскачаха весели и игриви звукове и така трептяха, така лудешки се слагаха и вдигаха, щото човеку се разиграваха дрехите на гърба и сърцето биеше, готово да се

понесе като откъснат лист във вихъра на тая шеметна свирня.

И славният някогашен игралец Дъбакът не можа да се стърпи. Дъхът му се спря, сърцето заби и той, забравен, изскочи срещу Христина и мълчешком, блед като платно, заигра.

Вик от възхищение се изтръгна от стотици гърди, стотици очи заследиха двамата играчи. Дядо Корчан слезе от покрива на мелницата да гледа от по-близо и очите му светнаха от удоволствие.

Дъбакът сякаш не стъпеше на земята. С наведена глава, без да погледне наоколо, той се носеше като вихрушка и правеше неподражаеми движения с краката.

Ала след малко той се спря, като че ли от някоя внезапна мисъл.

Христина застана пред него и му рече:

– Ще те надиграя!

– О, о, да има да вземаш! – обади се някой от гледачите.

– Ще го надиграя!

– Може! – рече Дъбакът, уверен, че тя не може.

– Ще те надиграя – тупна с крак Христина. Тя бе прочута игралица и се надяваше на себе си, ала не знаеше какво може Дъбакът.

– Ще те надиграя – повтори гордо и предизвикателно тя.

– Не можеш – рече Дъбакът с поглед, който говореше за наивността й.

– О, о, не мога!

Разбира се, че не можеш.

– Не мога ли? Добре! Ха да се обзалагаме! Искаш ли?

Дъбакът се засмя.

– Искаш ли да се обзалагаме? – рече пак Христина.

– Добре, да се обзалагаме – каза решително Дъбакът и като извади из кесията си алена копринена връв с няколко жълтици по нея, настави:

– Ако ме надиграеш, просто да ти са!

– Ще ли да си стоиш на думата? – извика разпалено и сериозно Христина.

– Това е облог – ще стоя! Ти що даваш?

– Ха сега де! – обади се някой от навалищата. Избухна смях.

Дядо Корчан цял сияеше от радост.

– Де да видим какво ще стане! – рече той и се обърна към Лазар:

– Дъбак, ще те надсмете моята унука!

– А? Ти що залагаш? – повтори настоятелно Дъбакът.

Всички чакаха, че дяволитата Христина се шегува и ще се откаже, но тя стоеше горда и права. В очите й се четеше решителност. Лицето й

изпървом побледня, после пламна в огън. Тя засрамено наведе глава и прехапа устни й като погледна в очите Дъбака, който упорито я гледаше, рече твърдо:

– Ако ме надиграеш, ще ти пристана!

Погледът на Дъбака се запали срещу нейния.

– Добре – рече с усмивка той, – ще стоиш ли на думата си?

– Убий ме, ако те излъжа! – отговори Христина.

Очите на двамата светнаха. Навалицата загърмя от радост и висок смях. Лицето на дядо Корчан сияеше. Искаше му се да погали немирната си внучка.

Гайдата писна. Навалицата притаи дъх.

Играчите застанаха един срещу други и едновременно почнаха.

Дъбакът чевръсто застъпя срещу Христина. Тя се затича леко на пръсти и го замина. Двамата се изгледаха от глава до крака, като че искаха да покажат надмощието си един пред друг, и заиграха един срещу други. Христина размаха с кърпата, изви като лебед бялата си шийка и леко се понесе във вихъра на веселата свирня. Лицето й пламна, унесено се полусклопиха босилковите й клепки, завълнуваха се облите й гърди.

Дъбакът пък съвсем беше се забравил. С ръце, нехайно кръстосани отдире, той подскачаше като елен, заставахе с чудни движения срещу противницата си и заситняше, та сякаш се поколваше на едно място. После, като отърсваше глава да окапе едрата пот, която обливаше лицето му, той правеше движение, като че ще скочи назад. Христина, която дебнеше всяка негова стъпка, излеко и на пръсти политахе към него, но той подскачаше напред и тя неволно се намереше толкова близко до него, че усещаше дъха му и топлината от пламналото му мъжко лице. Той полека-лека се отдалечаваше и неусетно я увеличаше по себе си, като че се шегуваше. Едно надмощие, едно мъжко надмощие личеше във всяко негово движение и Христина неволно падаше под силата му. Унесена, тя се мъчеше да победи, но след едночасова борба спря отмаляла и запъхтяла. И като отри потта от лицето си, едвам продума от умора:

– Не мога вече... Надигра ме!

И един страшен срам щеше да я разплаче.

– Надигра ме, признавам – повтори като на себе си тя.

Гайдарят престана да свири.

Дъбакът направи последен скок и също запъхтян и уморен, спря. В навалицата избухна весел смях. Стотина гърди си отдъхнаха, стотина премрежени от гледане очи се изясниха. Другарките на Христина почнаха да я подкачат.

Дядо Корчан стоеше усмихнат.

Дъбакът изтриваше потта от лицето си.

– Е, надигра ме – признавам! – рече засрамено противницата му и скри лицето си в ръце.

Навалицата отново весело зашумя.

– Облога, облога да се изпълни! – завикаха някои и почнаха да подкачат Христина.

Тя дигна глава и почти през сълзи отговори:

– Що? Аз стоя на думата си!

Шумът утихна. Тия думи бяха толкова смели!

– Да, аз стоя на думата си! – повтори твърдо тя, като се обърна към Лазар Дъбака.

– Истина ли? – поиска повторно да чуе той.

– Истина! – рече твърдо тя.

Дъбакът пристъпи при нея и пред всички завърза златния наниз на шията и.

– Тогава да те заведа у дома.

– Заведи ме! – рече тя, като го улови за ръката.

Лазар се усмихна и я поведе надолу към селото.

Навалицата зашумя весело по тях и ги последва.

Ей, Дъбак, ами ветрената мелница? – викна дядо Корчан след тях.

– Аз си намерих друга! – отговори весело Дъбакът.

Глухият старец се засмя така сърдечно, че лулата падна от устата му.

КРАЙ

За пръв път публикуван в сп. Летописи, III, кн. 11, септември 1902, с. 256–260, под заглавие „Ветърната мелница. Разказ“, с подпис Елин Пелин и посвещение „Брату си

Хр. Иванову“. На края на текста означение: с. Байлово. – С този разказ започва сътрудничеството на Елин Пелин в голямото на времето си списание, редактирано от К. Величков. След публикуване на още два разказа тук името на Елин Пелин бива посочено от год. IV, кн. 6 на сетне на кориците на Летописи между „постоянните сътрудници“.

В беседата си пред писателите на 3 май 1949 Елин Пелин разказва: „Понеже искате да знаете как съм написал тия работи, ще ви разправя нещо. Аз написах разказа «Ветрената мелница». Трябваше ми да се опише една голяма суша, за да подтикне дядо Корчан, героя на «Ветрената мелница», да направи вятърна мелница на едно място по нашите места, гдето вятърна мелница само в приказките се срещаше. И аз с едно голямо старание, с писане и преписване, се мъчех да опиша сушата. И действително там много съгъстено съм я описал, даже прекалено много съм писал за сушата. Това описание за сушата влезаше в разказа «Ветрената мелница». – От това се разбира, че разказът е бил написан преди „Напаст божия“, който обаче е печатан една година по-рано. В беседата си по-нататък Елин Пелин разказва: „И тогава взех почти половината от описанието за сушата, което бях направил във «Ветрената мелница», и го поставих тук, в «Напаст божия». По този начин облекчих и «Ветрената мелница», защото щеше да бъде много претрупана с това описание, облекчих, тъй да се каже, и моята работа в този разказ, като си послужих с това готово описание да допълня и другия разказ, така както може би от вас мнозина го знаят от този разказ“ („Как пиша“). Племенникът на Елин Пелин д-р Ив. Велков разказва, че като праобраз за Лазар Дъбака от разказа е послужил бащата на писателя: „Дядо Йото обичаше да строи, също като Лазар Дъбака от разказа «Ветрената мелница». И той някога си беше построил ветрена мелница, която отпосле наричаха «памятник на сухата година».“ Пейзажът и обстановката в разказа представляват доста точно описание на родното село на писателя – Байлово. – С доста много стилистични поправки, без посещението, включен в Разкази, т. I, 1904, с. 59–72, и почти без изменения в следващите издания на Разкази, т. I. Цялостно преработен и поправен за СГ¹, 1938, с. 145–158. При преработката за С Елин Пелин стяга и опростява изложението на доста места в разказа. Остатъкът от описанието на сушата в началото, за който той споменава, явно вече не в духа на разказа, бива зачеркнат. Редица други изменения имат предимно художествено-стилистичен характер, стегнати са изразите. Крайната небрежност при някои преиздавания на Елин Пелиновите произведения в миналото се прояви дори в това, че заглавието на разказа в едно от следсмъртните му издания стигна до безсмислицата „Ветрената воденица“ (срв. Т. Боров. „Ветрената воденица“. – Литературен фронт, XI, бр. 5, 3 февруари 1955).

Елин Пелин. Съчинения, том 1 – Разкази 1901–1906, „Български писател“, 1972 г.

Източник: Словото

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/5301>]

1. Съчинения на Елин Пелин. Под редакцията на Т. Боров, С., к-во „Хемус“, т. I, 1–0 изд. 1938